

VEEVARADE KASUTAMINE JA SEONDUVAD PROBLEEMID
PEIPSI-ÄÄRSETES OMAVALITSUSTES
Sotsioloogiline uurimus

Koostaja: Kati Kangur, Peipsi Koostöö Keskus/Tartu Ülikool

Juuli 2003

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	3
Joogivesi - roostevesi?	3
Reovesi puhastussüsteemi või pöösa alla?	4
Raha sulle, prügi mulle	5
Vähem põllumajandust – vähem väetisi.....	6
Puhkaja - rikas kunde või hoolimatu võõras?.....	6
Roostunud rannad	8
Puitu ja puhkajaid üle vee	9
Rääbis saja särje vastu	9
Oli aegu, mil vesi... On kohti, kus vesi... ..	11
Keskkonnaprobleemide lahendus: aktiivsed inimesed või raha?	11
Inimeste heaolu ja keskkonnasõbralik käitumine	12
Seadusandluse head ja vead.....	15
Kohustused ja kontroll	16
Euroopa Liit - päästerõngas või kohustuste koorem?	16
Kokkuvõte	17
Summary.....	18
Lisa 1. Grupiintervjuude küsimustik	19

Sissejuhatus

Käesolev uuring kajastab Peipsi-äärsete elanike arvamusi veemajanduse praegusest korraldusest, sellest kuivõrd inimesed ise saavad sõna sekka öelda ja osaleda loodusressursside majandamises. Erilise tähelepanu all on ka inimeste teadlikkus ja infovajadus veeressursside säästliku kasutamise osas.

Peipsi-äärsete valdade veemajandusprobleeme on põgusalt uuritud 2001. aastal Peipsi Koostöö Keskuse poolt läbi viidud sotsioloogilises uuringus. Seekordne uuring peaks aga tooma sügavamat selgust vee kasutamise ja säästliku majandamise teemadel Peipsi-äärsetes valdades. Gruppiintervjuu meetodi eeliseks käesoleva uuringu puhul on see, et arutelu käigus selguvad erinevate huvigruppide arvamused probleemi olemusest ja valupunktidest.

Võttes uurimisaluseks just kohalikud elanikud, kes veeprobleeme oma igapäevaelus ehedalt läbi tunnetavad, läheneme uurimisprobleemile selle tekke ja mõju tasandil.

Uuringu metodoloogia

Käesoleva uuringu meetodiks on poolstruktureeritud gruppiintervjuu. Grupp koosneb Peipsi-äärsete valdade elanikkonna huvigruppide esindajatest. Nendeks on omavalitsuste esindajad (keskkonnaspetsialistid), mittetulundusühingute, haridus- ja/või kultuuriasutuste esindajad, kohalikud põllumajanduses, kalanduses ja/või tööstuses tegutsevad inimesed.

Valikualuste valdade selektsioonil juhitud Eesti Põllumajandus Ülikooli Zoologia ja Botaanika Instituudi Limnoloogiajaama teadurite soovitudest, valitud valdade hajususest Peipsi ääres, eri suurusega omavalitsuste esindatusest. Nii valiti uuringualusteks **Alajõe, Kallaste, Kasepää, Peipsiääre, Värskä, Luunja, Mustvee, Piirissaare, Alatskivi ja Röpina** omavalitsused.

Intervjuud viidi kaheliikmelise uurimisgrupi poolt läbi 2003. aasta 15. aprillist 15. maini eelnevalt kokkulepitud aegadel enamasti omavalitsuste ruumides.

Uuringu läbiviijate suunavate küsimuste abil toimus arutelu ettenähtud teemadel (vt Lisa 1. küsimustik). Intervjuu salvestati helilindile ja samas tehti ka kirjalikke märkmeid.

Joogivesi - roostevesi?

Olmeveega seonduvad küsimused on Peipsi ääres elavate inimeste jaoks kõige teravamaks keskkonnaküsimuseks. Vett on põhimõtteliselt hakatud vähem kasutama, kuna tarbimine on kallinenud. Aga vee kvaliteet ja selle kättesaadavus varieerub piirkonniti ja isegi valdade sees. Mida suurema pindalaga on omavalitsus, seda suuremad on ka erinevused hajakülade ja keskuse olmeveevarustuse korralduses.

Eelmise aasta kuiv suvi tõi kaasa katastroofiliselt madala veetaseme. Alatskivi vallaametnik tõdeb, et "*Peipsi-äärne asustus on madalas frondis, mistõttu on põhjaveetase otseselt seotud pinnavee – seega Peipsi veetasemega*". Seepärast on joogiveevarud juba alates eelmise aasta suvest Peipsi ümbruse elanikele väga suureks mureks. Salvkaevude omanikest oli külades vaid üksikuid, kellel oli vesi olemas. Puurkaevudega majapidamised saavad vee ikka kätte. Põllumehed kartsid kas sellise kuivuse püsides on üldse mõtet seemet mulda külvata.

Kättesaadava vee kvaliteet sõltub oluliselt kaevu konstruktsioonist, täpsemalt selle sügavusest, tsentraalse veejaotuse puhul aga veetrasside seisukorrast. "*Salvkaevudesse jõuavad ju kõik need kaevanduste fenoolid ja...*" – Alajõe puhkemajandaja.

Kõigi kümne intervjuu käigus tõdeti, et veekvaliteediga ei saa rahule jääda, sest Kagu-Eestile omaselt on vee rauasisaldus liiga suur. Mustvee vee-ettevõtte esindaja: *"Meie kandi puurkaevud ammutavad vett ju rauarikkast Devoni settest"*.

Enamustes valdades on kasutatav veesüsteem ette nähtud märksa suurematele tarbimismahtudele. Vee vähese tarbimise korral jääb see süsteemi seisma. Et enamik torusüsteeme on malmist, jõuavad amortiseerunud torustiku metallioonid lahustuda joogiveses. Kasutajani jõuab roostekarva vesi. *"Veidi aitaks süsteemide trasside läbipesu, aga see nõuab vahendeid: raha ja tehnikat"*, ütles Mustvee vee-ettevõtte esindaja.

Näiteks Alatskivi valla mõõtmised näitasid kuni kaheksakordset raua normipiiri ületust.

Luunja vallas jälle on veekvaliteet normipiires. Ent samas tõdeb vallaametnik, et *"euronõuetele vastavusse viimiseks on vaja tõsist hüpet"*. Külaaktivist leiab aga, et *"ega hajakülades inimesed ei tea oma kaevuvee kvaliteeti, ega nad tegelikult ei tunne selle vastu ka erilist huvi"*.

Reovesi puhastussüsteemi või põõsa alla?

Kanalisatsiooni puudumine ja sellega kaasnev veereostus ongi Peipsi-äärsetes valdades kõige suuremateks veeprobleemideks. Tuleb kahelda, kas loodus suudab reovee enne pinna- või põhjavette sattumist ära puhastada. Liiatigi tõdetakse intervjuudes, et olmekemikaalide kasutus on suurenenud.

Ühisveepuhastid puuduvad täielikult Piirissaare, Alajõe, Peipsiääre ja Kasepää vallas. Luunja, Alatskivi, Värskä ja Räpina vallas on need olemas vaid vallakeskustes.

Mustvee ja Kallaste linnas on umbes pooltel eramutel kaevuveel põhinev veesüsteem ja pooltel elanikel tsentraalsest veejaotlast kulgev kraanivesi ja kanalisatsioon.

Kui palju on ühiskanalisatsioonist välja jäävatel eramutel oma reovee seadussüsteeme, käesolevast uuringust ei selgu.

Olmevee puhastusega tegelevad enamasti munitsipaalettevõtted. Mustvee, Kallaste ning Räpina linnas puhastab vee eraettevõtte.

Kallastel tegeleb kalatöötlusettevõtte ka omavalitsuses tekkiva reovee puhastamisega. Selle põhjuseks toob firma juht: *"Meie põhitööks on küll kala töötlemine ja tänu sellele saamegi me need vetepuhastusseadmed ka korda teha, sest see veepuhastamine ise ennast Kallaste-suurusel linnas ära ei majanda"*.

Enamus intervjuusid näitasid, et Peipsi-äärsetel aladel elavad põhiliselt pensionärid. Vanainimestel ei ole raha, et varustada eramu vee ja kanalisatsiooniga. Teisalt on intervjuudel osalenud enamuse arvamus umbes selline, et *"eks need eramute veed on kogu aeg nii ilma puhastamata olnud ja pole ta kunagi seda järve niivõrd reostanud"*. Ent mõonatakse, et vanasti pesti lihtsalt seebiga, kuid nüüd kasutatakse looduses raskesti lagunevaid sünteetilisi kemikaale ja veekasutus on suvitajate arvelt suurenenud. Vähearenenud piirkondades on ka reostuskoormus tänu tarbimise vähenemisele väiksemaks jäänud.

Kuid nagu tõdeb Kasepää vallaametnik on veereostuse oht kahanemas kasvõi uute ehitatavate majade arvelt: *"Neil on konkreetsed nõudmised ja neile ikka paigaldatakse vastavad hermeetilised mahutid ja toimub setete äravedu"*.

Ent hajakülades ei olekski mõtet rakendada ühist veepuhastust. Kasepää veekäitluse arengukava koostaja: *"Pikki torusid läbides kannataks vee kvaliteet. Sealne veereostusprobleem tuleks likvideerida lokaalsete lahenduste abil"*.

Arengukavad veevarustus- ja reoveepuhastussüsteemidele on tehtud või tegemisel ka Värskas, Räpina, Luunja ja Mustvee omavalitsustes. Kasepää vallas üldkanalisatsioon puudub. Ka seal on koostatud ühisvee ja -kanalisatsiooni arengukava. Arengukava koostanud erafirma päris ka kohalike elanike soove ja muresid. Uuringust selgus, et kanalisatsiooni pooldatakse, kuid selle eest ei olda valmis maksma. Niisiis on esitatud projekt raha taotlemiseks.

Ka Räpina omavalitsuses plaanitakse arengukava tarvis sarnane küsitlus läbi viia.

Intervjuudest selgusid järgnevad valdade spetsiifilised mured:

- Luunja omavalitsuses on probleemiks soisel pinnasel asetsev kanalisatsioonitrass, mis suurvee ajal võib kanda lekkeid otse Emajõkke ja sealtkaudu Peipsisse.
- Räpina ja Mustvee omavalitsuste territooriumil on veereostuse osas kõige suuremaks probleemiks, et tiheasustusega alad on kanalisatsioonita.
- Piirisaarel pole jälle mitte kunagi kanalisatsiooni olnud, ega hakka ilmselt ka kunagi olema. Kohalik pensionär teab rääkida, et *"kevadadel kõrgevee ajal uhab kõik inimtekkelise minema. Kui teedki mingi settekaevu, siis tõstab suurvesi kõik sealt seest üles"*. Lahendusena pakub ta tsisternide ja pumpadega süsteemi – sellist lahendust aga tavaelanik, üldjuhul pensionär endale lubada ei saa.
- Värskas Sanatoorium ja Mustvee Tervisekeskus ei saa oma tegevust laiendada, kuna klientide raviprotseduurid on pärsitud halva veekvaliteedi tõttu.
- Peipsiääre kalatöötajate nendib fakti, et kõikidel kalatöötajatel on siiski karmid tervise- ja looduskaitsealised sealhulgas ka veekäitluse nõuded. Seega kui tahetakse oma toodangut turustada, siis mingeid järeleandmisi tootmisprotsessi osas teha ei saa.

Võib arvata, et elanikkonna vähenemise tõttu Peipsi-äärsetel aladel on langenud ka olmevee reostuskoormus. Teisalt on reostuskoormus Peipsi vesikonnale suurenenud suvitajate hulga suurenemise ja sünteetilise olmekeemia kasutuse laienemise tõttu. Samas ei ole Peipsi-äärsetes valdades tehtud olulisi investeeringuid amortiseerunud veekäitlussüsteemide väljavahetamiseks ega uute tehnoloogiliste lahenduste rajamiseks.

Raha sulle, prügi mulle

Inimestel on tahe oma prügist lahti saada, kuid selle eest ei olda veel nõus maksma.

Seoses tulevikus terendava europrügila kasutuselevõtu kavaga on kohalike omavalitsuste hallata olnud prügilad suletud. Murettekitav kõikides omavalitsustes on see, et valda läbivate suuremate ja väiksemate maanteedel ääred on prügi täis.

Peipsiääre valla ametnik kurdab, et olmeprügi kogumine ja ladustamine on küll valla poolt organiseeritud, kuid harjumuse jõud on tugevam: *"Prügi korjatakse kõik kokku ja firmal on paigutatud prügikastid, kuid osa prahti satub ikka kuidagi järve äärde"*.

Luunja valla prügi probleemidele annab lisa tartlaste transiit. Kohalik külaaktivist tõdeb, et *"linna reostuskoormus on ikka päris suur"*. Luunja vallaametnik heidab

meelt: *"Julmalt tuuakse prügi linnast meie metsa alla. Ja kui mõne firmajuhi kättegi saan, siis aetakse ikka töötaja kaela. Kui autojuhi kätte saad, siis jälle öeldakse, et oli jah nii lihtsam. - No muidugi raha tasku ja...!"*

Alajõe valla aktivistid on õnnelikud, et said raha vähemalt prügikastide soetamiseks. Ent rõõmu teine pool on see, et 200 000 kroonisest vallaelarvest kulub aastas kuni 70 000 prügimajandusele.

Piirissaare praegust prügimajandust iseloomustavad pensionäri sõnad: *"Kaevatakse üks auk buldooseriga, aetakse sinna sisse ja kaetakse kinni. Üks aasta, teine aasta, kümme aastat - niikaua aetaksegi neid auke kuni jäätmehunnikute peal see saar seisabki!"*

Vähem põllumajandust – vähem väetisi

Peipsi ja selle valgalasse kuuluvate veekogude vesi on oluline põllumajanduses. Peipsi-äärne piirkond on traditsiooniliselt tegelenud sibula- ja kurgikasvatusega. Intervjuudest selgus, et 2002. aasta põuasel suvel oli labidapeenarde harijatel ja kasvuhoone pidajatel probleeme kastmisvee saamisega. Samas nõukogudeaegsed niisutusüsteemid seisavad Alatskivil ja Kasepääil kasutult ja lagunevad, sest tootmismahud on kitsenenud turustusvõimaluste tõttu vähenenud.

Suur on veekulu ka loomakasvatuses. Näiteks Alatskivi valla seakasvatused kasutavad kuni 800 l vett päevas ühe farmi kohta.

Põldude sööti jäämise ja niitude kinnikasvamise tõttu on hinnanguliselt 40% nõukogudeaegsest põllumajanduslikust maast kasutuskõlbamatuks muutunud. Alatskivi põllumees teab olukorda kommenteerida: *"Need alad, mis on täis kasvanud, need on kasvanud, ja ega neid enam harida ei ole mõtet"*.

Kallaste kalur teab rääkida, et *"vanasti veeti väetisi külmunud põldude peale ja siis kui jää ära sulas, siis jooksis kõik otse Peipsisse"*. Põllumees Alatskivil tõdeb, et *"vanasti viidi ikka läga otse põllule, aga praegu ei tee seda ju keegi"*. Vallaametnik Luunjast teab rääkida, et *"praegusel ajal on väetis ikka suunatud konkreetsele taimeosale - juurele või lehtedele - olenevalt sellest, mida siis konkreetselt turgutada vaja on. Mürkkemikaalid on rohkem kontakttoimelised ja saastavad keskkonda vähem"*. Räpina keskkonnaametnik tõdeb, et praegusel ajal on probleemiks vananenud sõnnikuhoidlad. *"Keegi ei investeerigi praegu sõnniku majandamisse. Kõik investeerivad piimatootmisesse. Ka SAPARDi toetused lähevad kõik sinna. Vaid üks taotlus laekus meile sõnnikumahuti renoveerimiseks"*.

Tootmiskogused on väiksemad kui Nõukogude Liidu ajal ja väetatakse mõistlikumalt, nii on ka veereostuse oht vähenenud. Ent Alatskivi vallatöötaja teab märkida, et *"ega see siis kohe veekvaliteedi paranemist ei tähenda. See toimib ikka ju teatud inertsiga"*.

Puhkaja - rikas kunde või hoolimatu võõras?

Kõikidest intervjuudest tuli välja see, et inimesed peavad harrastuskalapüüki, suplemist ja muud veesporti Peipsi ääres mõnusaks ajaviiteks.

Siiski enamuses uurimisalustes omavalitsustes tõdetakse, et Peipsi ja selle omalaadse ümbruse puhkemajanduslikku potentsiaali ei ole piisavalt ära kasutatud.

Kallastel läbi viidud intervjuust selgub ühe võimaliku põhjusena, et riigi poolt ei ole huvi näidatud. Näiteks tõdeb kalur Kallastelt, et *"just tänu president Meri*

soosingule sai teoks omapärase ja kohaliku rahvaga seotud sibularestorani avamine”.

Et turism vaid suvehooajal sisse toob, tuleks rõhuda kalastusturismi väljaarendamisele. Nii liiguks turiste ka külmematel hooaegadel.

Kohalike omavalitsuste infrastruktuur ei ole veel valmis turistide vastuvõtuks. Puudub prügikoristussüsteem.

Organiseerimata turism toob kaasa prügi

Alatskivi vabatahtlik turismi korraldaja nendib, et *”neil kes käivad gruppides on oma kindel sihtpunkt, kus reeglina on ka mingi prügikast”*. Enam reostust tekitavad ilmselt organiseerimata puhkajad. Varnja külaaktivist: *”Nad kulutavad väga meie tänavat, aga kasu meie ei saa sellest mitte midagi. Ainult prahti saame vastu. Kiriku juures oli see talv kümme masinat kõrvuti ja pärast kui lähevad ära, siis sodi on täis. Ja keegi peab seda koristama”*.

Piirissaare loodussõbrast pensionär võtab reostuse ja turismi seose kokku järgnevalt: *”Turism võiks küll olla, aga reostust sellega ei tohiks kaasneda. Kui siin hakkab käima järjest rohkem rahvast, siis neid olmejätmeid ei ole siin kuskile panna”*. Mees lisab veel: *”Sisse see turism, meie teada, ei too midagi, vallale on ainult koormaks. Võibolla mõni, kes mõnda teenust pakub – see teenib ka seal. Aga pärast on ainult nende taga koristamine”*.

Puhkajaid peletav järv

Vastukaaluks Kasepää põllumajandusühistu aktivisti sõnad: *”Hoopis veekvaliteet mõjutab turismi, mitte vastupidi. Suveperioodil see vesi ju õitseb ja vetikad on ja nii see turism siis kängub”*. Alajõe vallavalitsuses teatakse täpselt kuivõrd ranna hoolitsetusest oleneb turistide rahulolu: *”Kui need probleemid lahendatakse, siis tuleb siia rohkem inimesi ja vald saab rikkamaks”*.

Kallaste kalur nendib, et oma suurema turistide noosi võtavad traditsioonilised turismipiirkonnad: *”Neil on välja kujunenud oma maine ja klientuur. Väga raske on alustada tühja koha pealt ja omale nimi ja tuntus võita. Teiseks muidugi see, et ei osata ennast piisavalt reklaamida”*.

Kalur Kallastelt: *”See on ju Eesti ääremaa, siis ei liigu siin palju rahvast”*. Lisaks nendib ta, et *”käijaid on küll, aga nad ei ole organiseeritud. See tähendab, et turismifirmad ei ole avastanud veel Peipsi atraktsioone”*.

Riiklikku toetust turismile vähe

Mitmetest intervjuudest selgub, et puudub ühtne riiklik süsteem turismi toetuseks. Rápina olmevee korraldaja: *”Vaevast et meie tegevuse tulemusena siin kuidagi turismi suurendada saaks. On vaja, et tervikuna siin, Kagu-Eestis, olukord paraneks. Peipsiveere probleem ongi ilmselt see, et pole kompleksseid lahendusi. Turismitalusid tekib küll kogu aeg juurde, kuid no palju ta nüüd inimesele ikka annab. Sellepärast, et siia on jah tulemas ikka need, kes tahavad lihtsalt looduses puhata. Samas neile, kes tahavad kultuurilist meelelahutust, ei ole meil midagi pakkuda”*.

”Kõik need üritused ja paadimatkad on ühekordsed üritused, mida viivad läbi mingisugused Tallinna firmad,” väljendab Luunja külaaktivist kurbust, et oma valla turismifirmad ei suuda jalgu alla saada.

Aktiivsed inimesed versus raha

Varnja pereseltsi aktiivsus näitab, et inimressursside taha ei tohiks Peipsiveere areng jääda. Väheste vahenditega küla kogukonda kaasates korraldab see mittetulundusühing seltsiõhtuid ning üritab ka turismi elavdada. Pereseltsi aktivist kommenteerib: *”Kavas oli meil küll, et teha muuseumi juurest selline väljapääs*

järvele, et näidata kuidas vanasti järvel käidi, kuidas oli püüdmine. Aga selleks jääb raha väheseks”.

Raha on vahend, millest turismiettevõtete rajamisel puudus on. Intervjuust Kallastel tuleb näiteks välja umbusk igasuguste ettevõtlaste toetavate fondide ja laenuvõimaluste suhtes. Kalur tõdeb: *“Oma vahenditest ei tule välja täisturismiga tegelemiseks, kuid ka abifondidel ei ole raha, millega aidata. Ja vaatamata sellele kui pangad reklaamivad, et soodsate tingimustega on võimalik igasuguseid laene saada - aga see on vist lihtsalt paberi peal”.*

Turismi osas tunnetavad vallad päris teravat konkurentsi. Võideldakse ju sisuliselt samade ressursside eest. Ent näiteks intervjuust Alatskivi vallas selgub, et sealne looduskeskus sooviks enam koostööd teha Kallaste Looduskeskuse ja Peipsi toa projektiga.

Kallaste puhul tuuakse potentsiaalina välja transiidiliikluse ärakasutamist. See tähendab, et seni ei ole veel tähelepanu pööratud läbisõitvate autovoorede peatuma meelitamisele, et neid pikal sõidul sööma ja puhkama kutsuda.

Samas on Värskas plaanis veelgi laiendada seni edukalt toimivat Värska sanatooriumi. Omavalitsuse töötajad koos sanatooriumi esindajaga loodavad, et uus veekeskus toob piirkonda veelgi rohkem inimesi ja raha.

Kokkuvõtvalt on turismimajandus Peipsi piirkonnas veel üsna varajases arengustaadiumis. Riikliku turismi arengustrateegia puudumine ja rahaliste ressursside vähesus takistab kohaliku infrastruktuuri – ööbimis-, söögi- ja muude puhkevõimaluste arengut. Puhkemajanduse korraldamise kogemusi on kohalikel elanikel vähe ja ka Peipsi piirkonna reklaamimine meelitava puhkealana on alles lapsekingades.

Roostunud rannad

Intervjuudest enamikes valdades selgus, et põhilisteks probleemideks kallasaladel on pilliroo ja võsa pealetung. *“No räägitakse ju ikka et järv hakkab vanemaks jääma ja siis ta ei jõua ennast ära puhastada”* – Peipsiääre valla kalatöötaja Peipsi olukorrast. Intervjuudest selgub, et rannaalade kinnikasvamist seostatakse põldude liigse väetamisega. Piirissaare pensionär: *“Veetaseme järgi paistab, et ta jääb madalaks ära ja siis see vesi läheb niivõrd soojaks, et taimkate hakkab seal vohama”.*

Rannaalade kinnikasvamine takistab ka veetransporti. Varnja küla aktiivne pensionär: *“See järv on nüüd niimoodi kinni kasvanud, et muud moodi ei pääsegi enam järve juurde kui ainult nüüd nende kaevatud kanalite kaudu”.*

Intervjuudest selgub, et kuigi maaomanikud seda sooviksid, keelab Keskkonnateenistus rannaaladid roost puhastada. Loodushoidjate soov säilitada linnukaitseala ja rannarahva igatsus avara Peipsi vaate osas ei ühti. Alatskivi vallaametnik näeb, et *“roo mitteniitmine oleks siin tohutu tegematajätmine – niitmisest oleks ikka ka tulu kohalikele. Ja vee äär saaks ilusamaks”.*

Kalatöötaja Peipsiääre vallast tuleb välja huvitava ideega rannaelistustest: *“No välismaalased tahavadki, et oleks niimoodi kinnikasvanud ja metsikult – nii et keegi neid ei sega!”*

Teisalt on mureks kalameestel järvel kaasas olnud ja kaldale uhutud, puhkajate või alaliselt rannaaladel elavate inimeste olmeprügi. Omavalitsustel ei ole piisavalt rahalisi vahendeid kallasalade korrastamiseks, prügikonteinerite või koristusaktsioonide korraldamiseks. Alajõe vallaametniku seisukoht: *“Praegune olukord on lahenduseta, kuna kallas on riigi omanduses, aga samas kalda korrashoiuks, prügikoristuseks vahendeid ei eraldata”.* Teisalt tõdeb külaaktivist:

"Umbes viis aastat tagasi riik eraldas siia rahasid rannaalade korrastamiseks, aga kuna neid ei kasutatud otstarbekalt, siis riik enam edaspidi raha ei andnud".

Kallaste linna kalda puhastamiseks käib igal aastal abis vabatahtlike brigaad Tartust. Kuid oma eelarvest kõiki ametlikule rannale esitatavaid nõudeid omavalitsus finantseerida ei suuda.

Alatskivi vallas loodetakse saada raha projektile oma piirkonda jääva Peipsiveere puhastamiseks.

Vetikate vohamine ei paista rannarahvas erilist muret tekitavat. Kallaste linnaametnik: *"Inimesed teavad ju küll, et vesi õitseb, ja et mürkained võivad olla. Aga senimaani pole midagi tõsisemat inimeste ega loomadega juhtunud. Nii et pole põhjust nagu karta".*

Puitu ja puhkajaid üle vee

Veetranspordi on korraldatud väga vähestes omavalitsustes. Ent näiteks elu Piirissaarel sõltub suurel määral veetranspordi ühendusest. Piirissaare elamute ja autode küte, toit ning esmatarbekaubad jõuavad saareni praamiga, talvel olenevalt jääoludest ka autotranspordiga.

Sadamate väljaehitamine on liiga kallis ettevõtmine. Kuid kõikides omavalitsustes tõdeti, et see meelitaks turiste ja võimaldaks kaubavahetust Venemaaga.

Kallaste ja Kasepää omavalitsustel on sadamate väljaehitamine planeerimisfaasis. Oodatakse täiendavaid rahasüste. See-eest Mustvee on oma sadamaprojektiga ette jõudnud ja selle arengut eelistatavat ka poliitilistes sfäärides.

Ka Räpina omavalitsuses kasutatakse lõbusõiduks laevaliini Võõpsust Peipsini. Värskast saavad alguse ka AS Tartu Sadama korraldatud lõbusõidud Peipsi ja Lämmijärve peal. Värskas asub kunagine jahisadam. Ent sealne jahtklubi tegutseb praegu rahapuuduses vaid fiktiivselt.

Räabis saja särje vastu

Peipsi-äärsetele inimestele on kala oluliseks elatusallikaks. Kalakoosseis on järve ökoloogilise seisundi tõttu püüdjate silmis vähem väärtuslikuks muutumas. Eriti tunnevad Peipsi-äärsed inimesed puudust räabisest, mille võrgust või õnge otsast leidmine on muutunud tõeliseks õnneasjaks. Mustvee vee-ettevõtja: *"Teisest küljest kiisast siin lausa kubiseb ju täitsa. Siin kuus-seitse aastat tagasi oli ikka kiiska üsna vähe".*

Loodus paneb piirid

Kalapüüdjate ja kalavarude suhe on muutunud viimase kahjuks. Peipsiääre kalatöötaja: *"Nõukogude ajal oli "Peipsi Kaluril" 225 kutselist kalurit Lohusuust kuni Mehikoormani. Aga praegu on neil kutselisi üle 500, pluss veel muidugi harrastajad ja lätlased, kes kõik oma jao saavad".*

Kalapüügil on looduse poolt seatud piirid. Kalur Kallastelt tõdeb, et *"Peipsi pole põhjatu auk: olemas on kvoodid teatud kalaliikidele, püügivõimalused sõltuvad ilmastikuoludest".*

Sügisei kui püügiaeg veel kestaks, katkestavad püügi heitlikud ilmastikuolud. *"Hilissuvised vetikate vohamised, hilisemad tormid toovad muda ja räga, mis kahjustab võrke,"* tõdeb Kasepää pensionär. Kuna aastaringiselt pole püüda võimalik tuleb Peipsiääre valla kaluri sõnul püüda vähese lubatud aja jooksul selliselt, *"et seda tulu saaks niipalju, et ise oleks söönud ja pere toidetud".*

Kasepää valla pensionär tunneb muret, et ka tänavune madal veetase jätab jälje kala taastootmisele: "Järveservas ei ole vett - kus ta koeb? ...".

Alatskivi vallaametnik näeb probleemina, et praegu tegeletakse vaid kalapüügiga, aga vähe on **kalakasvatusega** tegelejaid. "Peaks Lahejärve uuesti süvendama ja sinna kalamaime sisse laskma – settetiigid muda äravoolu jaoks on juba ära kaevatud, elektriliinid ja tagasivool on juba ka olemas". Alatskivi põllumees: "Sealset muda kasutaks lautades allapanuks". Ka Kasepää seisab endise Kirovi Kalurikolhoosi kalakasvatustiikide süsteem tulutult ja laguneb erakätes. Vallaametnik: "Endisaegse võimsusega ei olegi kõrge elektrihinna tõttu mõtet kalakasvatust pidada".

Kalade **röövpüügi** osas Alatskivi vald näiteks probleemi ei näe, sest ei ole lihtsalt mida püüda. Väiksematel järvedel on omanik olemas, kes siis valvab ja hoolitseb vastavalt oma äranägemise järgi.

Pensionär Piirissaarelt: "Mõnedel meestel on siin sajakroonised 30 meetri pikkused hiina võrgud. Need ulatuvad põhjast veepinnani ja püüavad kõik kinni. Kui inspektor satubki peale, siis pole omanikul nendest võrkudest kahju ja üks kord tehtud trahv ei kaalu üle vahele jäämisteta teenitud kalaraha".

Ebaseaduslik püük on siiski vähenenud, sest vastav kontroll on efektiivne.

Ent kehtiv kord annab püügilubade ostmisel eelise just rahakatele väljastpoolt tulnutele. Peipsiääre valla elanik: "Vanasti oli see järv ikka oma inimeste jaoks. Aga praegu tulevad püüdjad väljastpoolt. Nendel luba olemas, aga meie, vaesed inimesed, ei saa seda osta. Eluaeg oled kalamees ja siis kui pensionile jääd ja sul raha ei ole, siis kala ka püüda ei saa. Oleks tarvis soodustust meie inimeste jaoks, et nad saaksid kala endale söögi jaoks püüda". Piirissaare pensionär toob sealsed kalapüüdjad välja kui eraldi sotsiaalse üksuse vallarahvast: "Ainult vanad inimesed on siin jäänud. Ülejäänud on siin see peenem kontingent – see noorem, keda absoluutselt miski ei huvita. Peaasi, et nad saaksid raha kokku ajada oma kalaga ja ongi kõik!".

Rahakaid soosiv püügilubade süsteem

Püügilubade jagamisel ja kasutamisel on eelis nn "tankistidel". Kallaste linnavalitsuse ametnik kirjeldab viimaste tööskeemi: "Ostavad püügiloa ühele võrgule – see lubab neil ametlikult järvele minna - kuid panevad sisse hoopis suurema arvu võrkusid, et kala ja selle müügitulu kähku kätte saaks". Kallaste kalur toob välja ettevõtja poolse hinnangu: "Kutseline kalur teeb investeringuid oma kalatöötlemise efektiiviseerimiseks, täidab karme euronõudeid ja maksab ausalt umbes kümne püügiloa eest, sellal kui tankist lihtsalt kalaressursse kurnates kiirelt raha teenib".

Piirissaare ja Peipsiääre valla inimesi häirib, et ka lätlased pakuvad kalavaradele konkurentsi. Piirissaare elanik: "Lätlased - nood on kohal kõik. Nad kõik ju püüavad ahvena välja. Vahel vaatad, et siin kolm-neli hästi suurt bussi ja kui ta paneb 50 inimest bussi peale – tal on üks 150-200 inimest sikutiga järve peal ja kui igaüks saab siit ainult kilo - siis on juba 200 kilo koos. Ja nad on talviti ikka päevast-päeva siin. Ja võib arvata, milline väljapüük siit on siis".

Kalatööstused võiks olla kohalikele elanikele sissetulekuallikaks. Ent firmade omavaheline konkurents napile kalasaagile ja kitsastele turuvõimalustele sunnib ettevõtteid otsima kõrvaltegevusalasid. Ettevõtte omanik Peipsiääre vallast selgitab: "Meil on kalatöötlemise tšehh, aga tema ei tööta täisvõimsusega. Kasu tuleb vähe majanduslikult". Firma Peipus Fish Kallastel tegeleb ühtlasi reovee käitlusega. Kallaste vee-ettevõtte esindaja: "Seni ollakse vaid tooraine tarnijad, aga lisaväärtust kalavaradele ei anta. Senine Eesti maksupoliitika soosibki vaid kala ostu ja müügiga tegelejaid, ent oleks vaja tähelepanu pöörata ja toetada neid firmasid, kes kalu ka töötlevad ja sellega kohalikele elanikele tööd annavad".

Oli aegu, mil vesi... On kohti, kus vesi...

Veevarade olukorra muutuse suhtes on kahesuguseid arvamusi.

Ühed tõdevad, et vesi oli varem ikka puhtam. *"Vee tarbimine on tunduvalt vähenenud - ja johtuvalt sellest lahustuvad joogivees amortiseerunud torustike metallid ja vesi kaotab oma kvaliteedis"*.

Teised jälle rõhuvad sellele, et reostuskoormus on ilmselt vähenenud. Põllumajanduses on suurtootmine vähenenud. Samas ei kasutata enam ka väetisi nii tohutult. Peipsiääre kalatöötaja teab rääkida, et *"vanasti ei läinud väetisi mitte ainult põllu peale vaid ka Peipsi peale"*. Teisalt nendib Peipsiääre vallaametnik, et *"kuivenduskraavide kaudu jõuab ikka veel neid väetise jääke järve"*.

Samas tõdevad Emajõe ja Võhandu äärsed elanikud, et vesi on läinud visuaalseltki puhtamaks.

Vallad, kel jätkub ressursse joogivee uuringuidki läbi viia, on enamasti suutnud ka midagi ära teha süsteemide kaasajastamiseks. Alatskivi vallaametnik: *"Välismaa eksperdidki uurisid siin ja meie valla vee omadused on igati normikohased"*.

Samas ollakse näiteks Kallastel ja Mustvees õnnelikud, et on olemas puhastusseadmed, mis joogivee kvaliteeti tõstavad - *"Teistel valdadel, noh näiteks Alatskivil, pole sedagi"*.

Kasepää vallas arvatakse end kehvemas seisus olevat: *"Inimesed elavad niivõrd tihedalt veekogu ääres, aga samas puuduvad igasugused puhastusseadmed"*.

Luunja vald, mis muidu on olnud aktiivne veevarade eest hoolitseja, ei saa oma reovee käitlust arendada, kuna jäi ISPA projekti konkursil rahadest ilma.

Peipsiääre vallas selgus külaaktivisti sõnadest, et *"No ega meil ka ei saa öelda, et midagi ei oleks tehtud. Kavad tehti ju suured, aga seda kava ei ole kellelgi arendada"*.

Räpina keskkonnaametnik saab kindlalt väita, et nende omavalitsuse seisukord on veevarade osas parem: *"Investeeringuid on siia rohkem tulnud, riigi abi on tulnud"*.

Kuivõrd Alajõe valla kõige suuremaks probleemiks ja samas ka tulevikupotentsiaaliks peetakse rannaalade heakorda, siis nähakse siin selles ka kõige teravamad probleemi võrreldes näiteks Kauksi vallaga, kus randa aktiivselt hooldatakse.

Keskkonnaprobleemide lahendus: aktiivsed inimesed või raha?

Intervjuudest selgub, et paljuski sõltub probleemide lahendamine siiski omavalitsuse aktiivsusest, ent väga tähtsaks veeprobleemide lahendamisel peetakse ka elanike aktiivset kaasamist.

Omavalitsuste tegemisi keskkonna heaks

Omavalitsustes, kus on olemas ühiskanalisisatsioon, toimib ka olmevee kontroll ja analüüsimine. Biotiikide puhastamine ja laiendamine ning pumbajaama filtrite paigutus – need on omavalitsustele seni jõukohased ettevõtmised olnud.

Samamoodi on vastavalt valla ressurssidele vähesel määral vahetatud ka amortiseerunud torustikke. Teisalt on omavalitsused hoolitsenud selle eest, et maksujõulised veevarustust ihaldavad majapidamised selle ka saaksid. Värskas läbi viidud intervjuus tuleb välja tõsiasi, et kõik veesüsteemide saneeringud on väga rahamahukad ettevõtmised, milles vald peab paratamatult olema "eestvõtja ja projektijuht".

Omavalitsusi, kus ei ole seni veevarustust ja puhastussüsteemi – noortele olulist infrastruktuuri - iseloomustab eakam riigipensionist elatuv kontingent. Näiteks Kasepää vallas korraldati ühise vee- ja kanalisatsioonisüsteemi projekteerimiseks küsitlus vallaelanike seas, mida võib pidada väga otseseks vallaelanike kaasamiseks veemajandamisse. Ent tulemustest selgub, et vallaelanikud ei ole majanduslikult võimelised projekti teostamisele kaasa aitama.

Paljuski oleneb omavalitsuse suutlikkus keskkonnaprobleeme lahendada siiski valla tulubaasist. Näiteks väiksemates valdades, kus ei toimu erilist tootmis- ega teenindustegevust, on valla sissetulekud üsna väikesed. Nii napib enamusel Peipsiäärsetest valdadest inim- ja rahalisi ressursse keskkonnaküsimustega tegelemiseks.

Piirissaare vallaametnik tunnistab, et *"me oleme sellised inimesed, et mis siis kui ma tean? Me ei saa midagi parata. No mida me saame teha ilma raha ja töövahenditeta? Mille jaoks arutada seda, mida me ei saa parandada"*.

Suhted keskkonnaspetsialistidega ja -teenistusega näivad paremad olevat nendel valdadel, kus ka midagi ise aktiivselt korraldatakse. Näiteks ei kurda suhete üle Alatskivi ja Räpina vald. Suuremate kogemuste ja ka ressursidega edumeelsemates omavalitsustes nagu Räpina teatakse: *"Ilma korralike projektideta ja spetsialistide poolt läbi viidud uuringuteta ei ole raha mõtet küsida ei Keskkonnainvesteeringute Keskuselt ega muudest allikatest"*.

Olmevee ametnik lisab: *"Väikelinnade veemajanduse ja infrastruktuuri parandamise programmi kaudu saadud rahasüstide abiga on võimalik olemasolevaid süsteeme renoveerida. Kuid kapitaalselt uute süsteemide loomiseks raha ei jätku"*.

Koostööks näiteks mittetulundusühendustega (MTÜ) ei nähta vajadust. Kallastel öeldi selle kohta nii: *"Ei ole jah sellist karjuvat probleemi üles kerkinud, et neid kaasata"*. Kuigi mõni vald ei pea MTÜde kaasamist veemajandamise korraldamisel vajalikuks on siiski näiteks Varnja küla pereseltsi või teiste aktiivsete MTÜde näitel olemas huvi iseseisvalt oma piirkonna keskkonna eest hoolt kanda.

Koostöö teiste valdadega

Veeprobleemide lahendamisel võib koostööd teiste valdadega eriti positiivseks pidada. Näiteks toodi Jõgevamaa, Ida- ja Lääne-Virumaa ja kolme Soome lääni veespetsialistide koostööprojekti, kus ka Kasepää vald osaleb. Seni on Soome poole veevaradega tegelevad asjatundjad jaganud oma kogemusi ja soovitusi Eesti omavalitsustele ja laste keskkonnateadlikkuse tõstmiseks on läbi viidud joonistusvõistlusi.

Koostööd näiteks puhastusseadmete rajamisel ei ole mõtet teha, nendivad alatskilaste esindajad: *"Lihtsalt majanduslikult ei tasuks selline tehnoloogiline lahendus ära, kus kahe omavalitsuse olmeveesüsteemid ühendataks, liiatigi kui enamasti on tegu hajaasustusega küladega"*.

Abi riigilt

"Loodame ikka, et riik aitaks keskkonnaalaste koolituste läbi viimisel või ka spetsiaalse keskkonnainimese palkamisel, kes tegeleks järelvalve, koristuse, arenduse kui ka teavitustööga" – Alajõe vallaametnik. Nende ainukeseks lootuseks paistab olevat riigi tugi. Inimesed ei ole harjunud osalema veemajanduse korraldamisel.

Inimeste heaolu ja keskkonnasõbralik käitumine

Et inimesed hakkaksid keskkonna teemadel muret tundma, on vaja saavutada teatud heaolu tase. Piirissaare pensionär toob näitliku seletuse kohalike inimeste

suhtumisest veevaradega ümberkäimisesse. *"Siin on roheline tee röövpüügiks. Ainult see kalakaitseinspeksioon tegutseb siin. Teisi see ei huvita – mängus on ju perede sissetulek ja see on normaalne elu osa".* Vallaelanikud ei ole kaasatud veeküsimuste üle otsustama, sest *"see on niivõrd tühine asi, et sellega ei tegele keegi: põhielanikud on ju jõuetud pensionärid, nooremad lihtsalt linnas elu hammasrataste vahele jäänud kerge kasumi ahned inimesed"*.

Passiivsemaid viise elanikkonda keskkonnahoidlikult tegutsema sundida on veepuhastuse ja prügiveo eest raha kogumine. *"See paneb inimesed kokkuhoidlikumalt ja otstarbekamalt majandama ja annab lihtsa majandusliku efekti"*. Samas tõdetakse, et liigne maksustatus näiteks prügimajanduses vähendab tarbijate vastutustunnet. Nad võivad piiramatult prügi toota, sest nad ju maksavad selle käitluse eest.

Enamikes valdades kasutust leidnud inimeste aktiivseks keskkonnateadlikkuse tõstmise ja kaasamise viisiks on koristusaktsioonid. Kõikides küsitletud valdades toimib ohtlike jäätmete kogumine, mis eeldab samuti vallaelanikelt head tahet. Alajõe vallavalitsus organiseerib iga-aastaseid talguid rannakoristuseks, kus ka elanikud aktiivselt kaasa löövad. Ent see näib tulutu ettevõtmine, kui paigaga mitte mingit seost tunnetavate puhkajate hordide läbi käimisel jälle kõik sama räämas välja näeb. Alajõel tõdetakse, et aktiivseid inimesi, kes ise kaasa lööks, on väga vähe. *"Aga teised oskavad vaid kisada, et kõik on räämas ja laokil!"* selgitab vallavanem.

Väraska vallaametnik: *"Keskkond on siin suhteliselt puhas - nii et saab veel reostada enne kui mingid probleemid hakkavad tekkima, mille lahendamiseks väljastpoolt teadmisi ja oskusi tarvis on"*.

Harjumuse jõud

Alajõe vallaametnik: *"Ega inimene harjub selle ümbrusega või kasvõi veekvaliteediga, mis talle kättesaadav on. Alles kui on ebatavaliselt vilets kvaliteet, siis hakkab muret tundma ja põhjusi otsima"*. Sama lugu paistab olevat ka suvise vetikate vohamisega. Varnja külaaktivist teab, et *"Rannas õitseb iga aasta - see ongi niisugune aeg ja eks seda ole olnud kogu aeg rohkem või vähem. Ainult et ta nüüd on sellise jõu sisse saanud - see on küll hirmus, jah"*.

Tuleb eraldi vaadelda elutingimuste sunnil paratamatut keskkonnahoidlikku käitumist ja loodussõbralikku käitumist kõigi mugavustega elupiirkonnas. Enam keskkonnasõbralikud on ilmselt hajakülade elanikud. Individuaalramutes on võimalik taaskasutada jäätmeid neid põletades, loomasöödana või komposti valmistamisel kasutada. Samas näeb Luunja valla külaaktivist, et uued, linnast pärit majaomanikud toovad maale kaasa linlikud tarbimisharjumused ja kombed: nad nõuavad prügikonteinereid ja standardseid vee- ja kanalisatsioonisüsteeme.

Eri ühiskonnagruppide käitumine

Oma valla rahvast võid küll harida, kuid lõpuks tuleb reostus ikka võõrastelt. Selline suhtumine tuli välja mitmest intervjuust. Turistidelt või puhkajatelt, kes ei tunne mingit seost paigaga, mida nad kasutavad, ei saa nõuda ka vastutust ümbruskonna säilitamise eest. Mustvee mittetulundusaktivist: *"Neile ei ole mõtet midagi selgitada ja neilt ei julgetagi midagi nõuda"*.

Keskkonnateadlikkuse seisukohalt võib Peipsi-äärsed inimesed jagada justkui kolme kontingenti. Need toob välja Kasepää mittetulundusühenduse aktivist: *"Pensionärid on omaaegsest kasvatuses keskkonnasõbralikud, taasiseseisvunud Eestis koolis käinud noored on ka teadlikumad. Aga just see vahepealne põlvkond kasvas minnalaskmismeeleolus ja käitub ka selliselt"*.

Kohalikke keskkonnamuresid teatakse päris hästi. *"Omavalitsus on lihtsalt niivõrd väike, et igaüks teab selle piirkonna valupunkte igatahes paremini kui Tallinna linnas"*, nendib Väraska vallaametnik.

Põhiliseks teadlikkuse tõstjaks peetakse otseselt mingi probleemi ette sattumist. *"Tavaelanikud püüavad ikka omakeskis hakkama saada enne kui lähevad valda oma muresid kurtma,"* selgitab olukorda Varnja külaaktivist. Värska vallaametnik: *"Toimib kogukondlik infovahetus".* Alajõe külaaktivist: *"Kui inimesel on mure seoses veega, siis ta helistab naabrile, vaid äärmisel juhul sõidab linna ametniku juurde - juba teatakse, et vaeselt vallalt abi loota ei ole".* Samas ei saa ka naabrite omavahelist suhtlust kui infovahetust ja kogukonna kontrolli keskkonna säästmise huvides eriti tõhusaks pidada. Piirissaare pensionär tõdeb, et *"ma tean küll, et ta looduse suhtes midagi valesti teeb, aga ega ma sellepärast talle või kellelegi teisele seda ütleva ei lähe, sest eks see ole igapäev oma asi mida ta näiteks omal maalapil korda saadab. Ja eks kunagi võib mul ju tema toetust vaja minna".*

Sõbralik ja motiveeriv keskkonnainfo on mõjus

Seni valdade poolt korraldatud prügikogumist, ohtlike jäätmete kogumisaktsioone ja koristustalguid, mis toimuvad praktiliselt igas intervjuueeritud vallas, tuleb kindlasti pidada keskkonnateadlikkust tõstvateks aktsioonideks. Samas jõuti Luunja omavalitsuse intervjuus järeldusteni, et ka liigsed koristuskampaaniad võivad olla hoopis negatiivse mõjuga keskkonnasõbralikule käitumisele. Selgus, et kui jätta piisavalt rõhutamata keskkonnakampaania tegelik eesmärk, siis kujuneb näiteks teeäärsete koristusaktsioonide tulemusena inimestes hoopis selline suhtumine: *"Mis see minu praht siin nii väga reostab - niikuinii koristatakse ära!"*.

Üsna passiivseteks vormideks ja vähe tulemuslikuks peetakse ka näiteks keskkonnaalast infot sisaldavate voldikute ja seinalehtede mõju inimeste käitumisele. Nii polnud abi ka Räpina reoveekäitluse esindaja keskkonnasõbralikkusele õhutatavast ringkirjast.

Massimeedia infokanalitena nimetati loodussaateid televisioonis: Osoon ja Tasakaal. Kuid põhiliseks infoallikaks peetakse vallalehti, kus kohalikud keskkonnaspetsialistid kajastavad alaliselt loodushoiu alast infot.

Infokanalitest toodi välja ka Internet. Infosulgu tunnistati vaid Alajõe vallas, kus pole avalikkusele võimaldatud internetiühendus ja ei anta välja vallalehte.

Infokanalite kasutamise eelduseks on siiski inimeste enese huvi. Värska vallaametnik leiab: *"Kellel ikka huvi on, sellel on ikka igalt poolt võimalik see info kätte saada".* Võimalike infokanalitena, mida võiks veelgi teabe edastamiseks rakendada, pakuti välja postiloendeid, infolehti ja õpitubasid.

Samas keskkonnateadlikkusest looduse hoidmisel ei piisa. *"Teadmine ja toimimine on kaks eri asja"* tõdeb Värska linnaametnik. Reeglitest võidakse küll teada, kuid neist ei peeta kinni, kui selleks pole motivatsiooni. Viimase all peab ta silmas kas inimese isiklikku kasusaamist või kogukondlikule või ametlikule kontrollsüsteemile alludes kaudsest kahjust eemale hoidumist.

Mida annaksid ühisarutelud või koolitused?

Arutelude kohta keskkonna teemadel arvab sama ka Luunja vallaametnik: *"Kokku tullakse siis kui king juba pigistab".* Justkui selle väite tõestuseks selgus näiteks intervjuust Piirissaarel, et neil toimus arutelu teemal: kas lubada puhkajaid mootorsõidukitega saarele. Probleem on kohaliku pensionäri sõnul selles, et kuna puudub konkreetne järelevalveorgan, *"rallivad võõrad nii et liiv ja tolmu lendab".*

"Avalik arutelu keskkonnateemadel... - Mis see annaks?" oli Peipsiääre vallaametniku umbusklik reaktsioon. Vallaametnike suhtumist iseloomustab veel Värska omavalitsuse töötaja ütlus: *"Arvan, et sellest vist hetkel piisab kui vallaametnikud oleks koolitatud keskkonnateemadel. Ma ei usu, et see annaks mingit erilist efekti kui nüüd kõigile vallaelanikele mingit arutelu või koolitust korraldada".*

"Teisalt jälle oleks see sihtgrupp, kes aruteludele tuleks niivõrd väike," arwab Värska vallaametnik. Luunja vee-ettevõtja tõdeb, et *"kui tulebki kokku üks huvigrupp - siis on need ikka samad inimesed, kes igas asjas sõna võtavad"*.

Üks aruteluvõimalus on kindlasti näiteks arengukavade koostamisel kaasa löömine, kus inimesed saavad ise oma arvamusi avaldada ja muresid kurta, saades teistelt ka informatsiooni keskkonnaküsimuste kohta. Aga sellise infovahetusvormiga ei ole inimesed lihtsalt harjunud. Luunja vee-ettevõtja tõdeb, et *"olenemata sellest kui palju keelitatakse ja kutsutakse – ikka ei tulda kohale. Ja kui sa küsid: miks sa ei tulnud, saad vastuseks, et - mis nüüd mina - mina ei otsusta siin ju midagi"*. Siin mängib ilmselt rolli see, et inimestele ei ole antud pika nõukogude aja jooksul võimalust otsustamiseks ega tähtsates asjades sõna sekka ütlemiseks.

Luunja külaaktivist teab rääkida strateegiatest rahva kokku kutsumisel sarnastele aruteludele: *"Alguses tuleb ikka inimesega silmast silma rääkida, teda kasvõi kättpidi kohale vedada. Ja nii saab inimesi kohale meelitada. Kui asi on väärt, siis tulevad nad teine kord juba ise"*.

Lastele osutatakse just kui potentsiaalsele kuulajaskonnale, kellele arutlused keskkonna- ja veeteemadel rikastavalt mõjuda võiksid. Samas tõdeb Luunja valla ettevõtja, et *"mis see kooliõpilaste teavitaminegi aitab, kui oma kodus valitseb hoopis teine sisseharjunud mentaliteet"*.

Arutelude ja koolituste läbiviimise osas soovitab Luunja elanik: *"Kui plaanis on midagi sellist korraldada, siis peab see olema midagi meelelahutuslikku, et inimene saaks kogu selle lustiga iva kätte"*.

Temaatika osas ei osatud intervjuudes eriti palju ideid välja käia. Kuid arvati, et kindlasti tooks inimesi kokku näiteks sellised küsimused: mille pärast üks või teine kalaliik on järvest kadunud ja mille pärast teine kasvab või mis ikkagi põhjustab vetikate vohamise. Ettevõtete esindajad jällegi sooviksid suhteliselt spetsiifilist oma valdkonda puudutavat keskkonnainfot. *"Aga selleks on teatud teised ringkonnad ja allikad"* tõdeb ettevõtja Värskast.

Kalur Kallastelt teab rääkida, et iga-aastaselt toimuvad piirkonna kalurite kokkutulekud, lisades: *"Seal siis võikski teadlased rääkida kalaliikide kasvu kohta"*.

Seadusandluse head ja vead

Heidetakse ette üldise riikliku regionaalarengu kontseptsiooni puudumist. Riik peab muutma omavalitsuste haldusmehhanisme. *"Praegu me võime siin välja mõelda igasuguseid projekte, aga kui puuduvad riiklikult paika pandud arenguprioriteetid, ei oska ka meie midagi asjalikku välja mõelda"*. Nii kirutakse intervjuudes Eesti Vabariigi arengukavade koostamise süsteemi, kus kõigepealt pannakse valla või linna arengusuunad paika aga hiljem selgub, et maakondlike ja riigi tasandi prioriteetidega ei lähe need hoopiski kokku. Sellised "käärid" planeerimises muudavad keerukateks projektide rahastamise.

Rahulolematust tekitab see, et seadusandluses pannakse kohustusi küll omavalitsustele, kuid indiviididel on vaid õigused (intervjuust Kasepää vallas).

Luunja vallaametnik toob välja ka mure pendelrändajatest maksudest kõrvale hiilivate uusmajaomanikega: *"Nende käest mingit maksu küll ei tule, aga nende argumendiks on, et nad elavad siin ja nii nõuavad vallalt teenuseid näiteks kanalisatsiooni või teetööde organiseerimisel"*.

Rannarahvale teeb muret ka praegune kalapüügi seadus, mis jätab ebasoosingusse vaeseama rannarahva, kes ei suuda maksta püügiloa ja vajaliku paadivarustuse eest.

Räpina vee-ettevõtte esindaja ei pea väiksemaid veeressursse kasutavaid firmasid toetades õigeks, et *"vee erikasutusload maksavad kõikidele ettevõtetele ühe palju. Olenemata tootmismahust"*.

Kasepää vallas oodatakse pikisilmi uut jäätmekäitluseadust. Selle alusel saavad määrata ka tavaelanikele jäätmemaksu. Selgub, et praeguse seadusandluse kohaselt on küll võimalik sätestada mittemateriaalseid koormatise, kuid seda ei ole veel kuskil rakendatud.

Kohustused ja kontroll

Intervjuudest selgub justkui sisuliselt keegi ei valvakski keskkonna seisukorda. Ebanormaalseks peetakse olukorda, kus keskkonnateenistuse üks metsa, veekogude või kalanduse valdkonna järelvalve korraldaja peab haldama kuue valla vastavaid loodusvarasid. Tõdetakse, et kui järelvalvet pole, ei saagi keskkonna seisukord hea olla.

Kasepää vallaametnik näeb, et *"kohustusi võime laduda ka eraisikutele, kuid kes nende täitmist kontrollib - seda on ju nii raske tuvastada, et just sina oled prügi valesse kohta pannud"*.

Intervjuust Alatskivi vallas tuleb välja, et ei olda rahul situatsiooniga, kus riik korjab saastetasusid, millega rahastatakse järelvalvet valdade keskkonnakorralduse üle. Ent pelk kontroll ei lahenda olukorda - ressursse läheb tarvis ka olukorra parandamiseks.

Suurematest maakonnakeskustest eemal asetsevate valdade mureks on siiski ka kontroll. *"Kontrollorganitele tuleb anda rohkem kaalu"*: ütleb Alajõe valla külaaktivist.

Väikeste eelarvetega ning väikese elanike arvuga Alajõe ja Piirissaare vallad tunnevad jõuetust keskkonnaküsimuste lahendamise ees, kui vald ei saa endale lubada inimest, kes nende probleemidega otseselt tegelema hakkaks: otsiks finantseerimisallikaid, tegeleks teavitustööga, kontrolliks ja korraldaks hooldust.

Euroopa Liit - päästerõngas või kohustuste koorem?

Luunja vallaametnik toob omaette tõigana välja, et *"üks asi on see, mis tuleb Euroopa Liidust ja teine see, mis tuleb sellest, et me just liituda soovime"*. See oli vihje peaaegu kõikidest intervjuudest läbi jooksnud ideele, et Euroopa Liidu reeglistikku rakendatakse Eestis liiga punktuaalselt, kohalikke olusid mitte arvestades.

Samas loodetakse ka Euroopa Liidu struktuurfondide avanemisele Peipsi piirkonna olmeveesüsteemide rajamiseks või kaasajastamiseks. Euroopa Liidu piirialana peaks kogu infrastruktuuri välja arendamisele enam rõhku asetatama. *"See aga meelitaks ka enam noori ja aktiivseid inimesi perifeeriasse"* loodab külaaktivist Alajõelt.

Samas tõdeb Kasepää valla ühisveevärgi ja kanalisatsiooni arengukava koostaja, et Euroopa Liidust rahataotlemine pole niisama lihtne: *"Kui sa oled juba ükskord selle kadalipu läbi teinud, siis teine kord andke andeks..."* (mees tõstab tõrjuvalt käe).

Ka Varnja küla aktivist selgitab, et Euroopa Liidu toetustele ei maksa väga loota: *"Me peame ise hakkama saama"*.

Kalatöötleva seisukoht on, et tegelikult ei muutu enam reeglistikud, need on juba sätestatud ja veel karmimadki kui ELis: *"Me oleme Euroopa Liidus sees mitteametlikult. Ilma europassita ei võeta kasvõi sinu toodangutki vastu"*.

Teisalt selgus intervjuudest, et küllap väärtustatakse Eesti loodust eurooplaste poolt rohkemgi kui eestlased seda teha oskavad.

"Ühesõnaga kui me Euroopa Liitu kunagi läheme, siis võibolla see kontingent, kellele meeldib looduse lähedal puhata, see muidugi eelistab sellist paika nagu meil siin on. Aga meie noored ja agarad lähevad ikka kõik linna ära," selgus intervjuust Räpina omavalitsuses.

Kokkuvõte

Uurimistulemustest selgus, et põhilisteks keskkonnaprobleemideks peetakse Peipsi ümbruse valdades kanalisatsioonisüsteemide puudumist ja reoveekäitlust. Kättesaadava joogivee kvaliteet sõltub paljuski kaevu omadustest. Veekvaliteeti mõjutab ka see, et enamasti on tsentraalsed veevarustussüsteemid üledimensioneeritud. Kui vesi amortiseerunud torustikus seisma jääb reageerib see torustiku metallioonidega, seepärast on enamikes valdades probleemiks joogivee suur rauasisaldus. Reoveekäitlussüsteemid on uuringualustes omavalitsustes enamasti amortiseerunud. Kuid pooltes käsitletud omavalitsustes koostatakse arengukavasid nende renoveerimiseks. Olmereovee koormus on vähenenud elanikkonna vähenemise tõttu, suureneb see siiski olmekemikaalide aktiivse kasutuse tõttu ja kalatööstuse aktiveerumisel ning elanikkonna arvu kasvul suvitajate arvelt.

Olmejäätmete ladustamine on enamikes valdades organiseeritud, hästi toimib ohtlike jäätmete kogumine.

Põllumajanduse taandarenguga seoses on vähenenud ka reostus bioloogiliste ja keemiliste väetiste arvelt.

Puhkemajanduse arengut takistavad investeeringute, kogemuste, vajaliku infrastruktuuri (majutus- ja toitlustusettevõtted) ja koha hea maine puudumine. Ent organiseerimata turism toob endaga kaasa olmereostuse. Veetranspordina liiguvad praegu aktiivselt kalapüügilaevad, ka reisilaevad Piirissaare ja kalda vahel ning Lämmijärvel. Ent Peipsi äärsed kauba ja reisisadamad on alles arendamisel.

Kalavarade koosseis on muutunud töenduslikult väheväärtuslike kalade kasuks Peipsi ökoloogilise seisundi tõttu. Kalade kudumine on roostumise tõttu piiratud. Samas lagunevad kasutult kalakasvatustiigid. Kalapüügilubade hankimisel on eelisseisus rikkamad, sellal kui vananev põliselanikkond ei saa lubasid ja kalapüügitarbeid pensioni eest hankida.

Kallasalade kinnikasvamine ja reostus olmejäätmetega teeb raskeks rannaalade kui turismiattraktsiooni säilitamise ja korrashoiu.

Praeguste keskkonna ja veeprobleemide lahendamisel loodetakse abi riigilt, kuna omavalitsuste tulubaas ei võimalda korraldada uuringuid ja suuremaid ettevõtmisi olukorra parandamiseks. Vallaelanikud loodavad eelkõige valla suutlikkusele probleemide lahendamisel. Ometi on osade omavalitsuste kogemused näidanud, et talgutes ja ühistes ettevõtmistes lüüakse kaasa, kui vallaelanikud sellest kasu saavad.

Kuigi elanikel on tähtsaid olmemuresid, peavad nad keskkonna-alast haritust väärtuslikuks, kui seda edasi anda arusaadavalt ja motiveerivalt.

Intervjuudest selgus, et kuna puudub riiklik regionaalarengu kontseptsioon, ei suuda vallad ühitada oma vajadusi ja riiklikult jagatavaid ressursse. Loodusvarade kontrollorganid ei toimi materiaalse ja inimressursi vähesuse tõttu. Eeskirjad pole looduse säilitamisel abiks, kui neid ei täideta, kuna puudub kontroll. Euroopa Liidu tõukefondidest oodatakse raha renoveerimaks kohalikku infrastruktuuri.

Summary

The study results showed that the absence of sewerage systems and wastewater handling are considered the main environmental issues in the rural municipalities in the vicinity of Lake Peipsi. The quality of available drinking water largely depends on the properties of wells. Water quality is also influenced by the situation where the majority of water supply systems are over-dimensional. When the water stops in depreciated pipelines, it reacts with the metal ions of the pipes – therefore, a too excessive iron content in drinking water is a problem in most of the rural municipalities. Sewage treatment systems in the studied rural municipalities are decayed, in the majority of instances. But half of the concerned local governments are compiling development plans for their renovation. The load of domestic wastewater has decreased due to the lessening of the population; it still increases due to the active use of household chemicals, the thriving of the fishing industry and due to the growth in the number of inhabitants, on the account of holidaymakers.

The disposal of municipal waste has been organised in most of the rural municipalities, the collection of hazardous waste is functioning well.

In connection with the regression in agriculture, the pollution from biological and chemical fertilisers has also decreased.

The development of the recreation economy is hindered by the lack of investment, experience, necessary infrastructure (accommodation and catering establishments), and the good image of the site. But unorganised tourism causes pollution.

Regarding water transport, fishing vessels are in active motion; passenger ships are also operating between Piirissaare and the shore and on Lake Lämmijärv. However, the trade and passenger ports at Lake Peipsi are yet in a development phase.

The composition of fish resources has become in favour of industrially low-value fish, due to the ecological situation of Lake Peipsi. The spawning of fish is limited due to reeds. At the same time, fish-breeding ponds are decaying uselessly. More wealthy people are in a favourable situation in obtaining fishing permits, whereas the ageing indigenous population cannot afford the permits and fishing equipment from their pension.

The growing of shore areas and pollution with domestic waste makes it difficult to preserve and maintain the beaches as places of tourism attraction.

In solving the current environmental and water problems, support is expected from the state as the revenue base of local governments does not facilitate research and major undertakings for the improvement of the situation. Yet the experience in certain local governments has shown that people do participate in joint working days and undertakings when the rural municipality inhabitants profit from this.

Although the local people have daily problems, they consider environmental education valuable, provided this is transmitted comprehensively and motivationally.

It became clear from the interviews, that as there is no state-level regional development concept, the rural municipalities cannot unify their needs and nationally distributed resources. Surveillance bodies of natural resources are not functioning due to lack of financial and human resources. Rules, if not fulfilled, are of no help in nature preservation, as there is no control. Finances are expected from the EU structural funds, in order to renovate local infrastructure.

Lisa 1. Grupiintervjuude küsimustik

Veevarade kasutamine ja kaitse Peipsi-äärsetes valdades Grupi intervjuude küsimustik

Käesoleva küsimustiku eesmärk on uurida veevarade kasutamise ja kaitsega seotud küsimusi kohalikul tasandil ning selgitada välja peamised probleemid veeressursside säästlikul kasutamisel. Analüüsitakse kuivõrd erinevad huvigrupid teevad koostööd nende probleemide lahendamisel. Samuti peab uuring selgitama, kui oluliseks peetakse elanike teavitamist veeprobleemidest ning kuidas seda on püütud korraldada ja edaspidigi võiks korraldada.

Uuringu viivad läbi Peipsi Koostöö Keskus ja Tartu Ülikool. Esitatud küsimustele ei ole õigeid ega valesid vastuseid, meid huvitavad eelkõige Teie kogemused ja hinnangud veevarade kasutamise ja kaitse kohta Teie valla piires. Uuringu läbiviijad tagavad Teilt saadud info sihipärase kasutamise ja konfidentsiaalsuse.

---

(1) Huvigruppide esindajate tutvustus

- Esindatava organisatsiooni/ ettevõtte tegevuse seos kohalike elanike eluoluga
- Organisatsiooni seos kohalike veevaradega

(2) Kuidas kasutab omavalitsuse elanikkond veevarasid?

- Nimetage veel võimalusi kuidas saaks veevarasid kasutada inimeste heaks?
- Mis on olnud takistuseks, et seni pole need valdkonnad arenenud?

(3) Millised on Teie valla põhilised keskkonnaprobleemid?

(4) Millised veevaradega seotud probleemid on Teie vallas aktuaalsed?

- Milline on neist teravaim probleem?
- Kuidas on veevarade olukord muutunud viimase 10 aasta lõikes?
- Milline on veevarade kasutamise ja kaitse seisukord võrreldes ümbruskaudsete valdadega?

(5) Kuidas hindate veeprobleemide lahendamist Teie vallas?

- Mida on Teie vallas ette võetud veevarade kasutamisega seotud probleemide analüüsimiseks?
- Mida on ette võetud probleemide kõrvaldamiseks?
- Kui tulemuslikud on need ettevõtmised olnud?

(6) Kuidas on kohalikud huvigrupid (vallaelanikud) kaasatud veeprobleemide lahendamisse?

- Kas on üldse oluline kaasata ka teisi huvigruppe peale vallavalitsuse keskkonnaosakonna keskkonna- ja veeprobleemide lahendamisse? Või saab vallavalitsus ise hakkama nende lahendamisel?
- Millised on veega seotud huvigruppide omavahelised suhted? On need konfliktset/ toimub dialoog?

- Keda oleks veel vaja kaasata probleemide lahendamisel?
- Kuidas meelitada inimesi veeprobleemide lahendamisel kaasa lööma?
- Kas tehakse koostööd ka teiste valdadega? Kas see toimub vaid vallajuhtkondade või ka teiste huvigruppide tasemel?

(7) Kuidas hindate enese teadlikkust veeprobleemidest?

- Kuidas hindate teiste vallaelanike ja huvigruppide teadlikkust keskkonnaküsimustest?
- Kas inimesed on teadlikud oma õigustest ja kohustustest seoses veevarade kasutamisega?
- On elanikkonna teadlikkus veevarade kasutamise ja kaitse kohta üldse oluline?
- Kas on toimunud mingisugust vee probleemidega seonduvat teavitustegevust(koolitusi, teabepäevi) vallaelanikele?
- Milliste kanalite kaudu saavad vallaelanikud veeprobleemidega seotud infot?
- Kas kättesaadav info on esitatud mõistetavas vormis?
- Milliseid kanaleid võiks veelgi rakendada infovahetuse paremaks muutmiseks?
- Millistel teemadel võiks korraldada veealaseid koolitusi?
- Kes võiks olla koolituste sihtrühmadeks?

(8) Kas kehtiv seadusandlus reguleerib piisavalt veevarade kasutamist ja kaitset?

- Millised on Teie oma kogemused: Kas keskkonnaküsimustega tegelevad seadused on piisavad keskkonnaprobleemide lahendamisel?
- Kas keskkonnaküsimustega tegelevad asutused on pädevad ja toimivad?
- Millist mõju võiks avaldada liitumine Euroopa Liiduga veevarade kasutamise korraldamisele?